DEGLOOR COLLEGE EDUCATION SOCIETY'S DEGLOOR Dist.Nanded

ISSN 2349-1027

UGC Approved International Registered and Recognized
Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

INDO WESTERN RESEARCHERS

(UGC Approved & Peer Reviewed Research Journal)

Year - V, Issue - X, Vol. - V | **Impact Factor 3.47 (GRIFI)** | **Feb. 2018 To July 2018**

EDITOR IN CHIEF

Dr. Nilam Chhangani

Dr. Anil Chidrawar
I/C Principal
A.V. Education Society's
Degloor College, Degloor Dist.Nanded

ADAT VYAPARI EDUCATION SOCIETY'S DEGLOOR COLLEGE, DEGLOOR Dist.Nanded

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	Information Privacy in an Organization **Dr. Prakash Kadrekar**	1
2	A Study of E-Banking in India : Problem and Prospectus "With Special Reference to Marathwada Region" **Deepak P. Khedkar**	8
3	Status of Scheduled Castes in Higher Education **D. G. Chighalikar**	12
4	Urbanisation A Challenge for Banking Sector **Dr. Ashok K. Vala**	16
5	Womanist is to Feminist, as Purple is to Lavender : Alice Walker's The Color Purple as a Womanist Tale **Shilpa K. Athawale**	21
6	Effect of Plyometrics Training on long Jump Players **Ganesh Ramesh Sinhasane, Dr. Ganesh Shivajirao Solunke**	25
7	उत्तर छायावाद के उपेक्षित कवि श्री रामगोपाल शर्मा 'रुद्र' की काव्य रचना के विविध आयाम **डॉ. रविन्द्र बनसोडे**	29
8	पद्माकर का भावपक्ष **डॉ. मा. ना. गायकवाड**	35
9	भारतातील विभागीय ग्रामीण बँकांचा विकास **डॉ. अशोक टिप्परसे**	38
10	महात्मा जोतीराव फुले यांची कविता - एक अभ्यास **डॉ. एम. पी. खेडेकर**	44
11	दलित कथेचे शिल्पकार **डॉ. नम्रता बागडे**	49
12	भाषाविज्ञान व भाषाविकास **सुभाष कदम**	53

Indo Western Researchers (IWR)

(38)

IMPACT FACTOR 3.47

ISSN 2349-1027

Indo Western Researchers (IWR)
Issue : X, Vol. V
Feb. 2018 To July 2018
www.irasg.com

Economics

Research Paper 9

भारतातील विभागीय ग्रामीण बँकांचा विकास

डॉ. अशोक टिप्परसे
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,
देगलूर महाविद्यालय,
देगलूर, जि. देगलूर (महाराष्ट्र) भारत

तक्ता क्रमांक १

भारतातील विभागीय ग्रामीण बँका

अ. क्र.	वर्ष	विभागीय ग्रामीण बँकांची संख्या		शाखांची संख्या	समाविष्ट जिल्ह्याची संख्या	प्रति जिल्हा सरासरी शाखा
		या वर्षात चालु व कमी केलेल्या बँका	एकूण बँका			
१	१९७५	०६	०६	१७	१२	०१
२	१९७६	३४	४०	४८९	८४	६
३	१९७७	०८	४८	११८७	९९	१२
४	१९७८	०३	५१	१७५३	१०२	१७
५	१९७९	०९	६०	२४२०	१११	२१
६	१९८०	२५	८५	३२७९	१४४	२२
७	१९८१	२२	१०७	४७९५	१८२	२६

[illegible]	१९८२	१७	१२४	६११९	२१४	२९
[illegible]	१९८३	२६	१५०	७७९५	२६५	२९
[illegible]	१९८४	२३	१७३	१०२४५	३०७	३३
[illegible]	१९८५	१५	१८८	१२६०६	३३३	३७
[illegible]	१९८६	०६	१९४	१२८३८	३५१	३७
[illegible]	१९८७	०२	१९६	१३३५३	३६३	३७
१४	१९८८	-	१९६	१३९२०	३६९	३८
१५	१९८९	-	१९६	१४०७९	३६९	३८
१६	१९९०	-	१९६	१४४४३	३७२	३९
१७	१९९१	-	१९६	१४५२७	३८१	३८
१८	१९९२	-	१९६	१४५३९	३९२	३७
१९	१९९३	-	१९६	१४५४३	३९८	३७
२०	१९९४	-	१९६	१४५४२	४०८	३६
२१	१९९५	-	१९६	१४५०९	४२५	३४
२२	१९९६	-	१९६	१४४९७	४२७	३४
२३	१९९७	-	१९६	१४४६१	४२७	३४
२४	१९९८	-	१९६	१४४५९	४५१	३२
२५	१९९९	-	१९६	१४४९८	४८६	३०
२६	२०००	-	१९६	१४३०१	४८२	३०
२७	२००१	-	१९६	१४३१३	५०१	२९
२८	२००२	-	१९६	१४३९०	५११	२८
२९	२००३	-	१९६	१४४३३	५१६	२८
३०	२००४	-	१९६	१४४४६	५१८	२८
३१	२००५	-	१९६	१४४८४	५२३	२८
३२	२००६	६३	१३३	१४४९४	५२५	२८
३३	२००७	३७	९६	१४५२०	५३४	२७
३४	२००८	०५	९१	१४७६१	५९४	२५
३५	२००९	०५	८६	१५१८१	६१६	२५
३६	२०१०	०४	.८२	१५४८०	६१८	२५
३७	२०११	-	८२	१६००१	६२०	२६

(स्त्रोत- नाबार्ड- विभागीय ग्रामीण बँक सांख्यिकीय माहिती- २०११)

ADAT VYAPARI EDUCATION SOCIETY'S ... COLLEGE, DEGLOOR

वरील तक्याचे निरिक्षण केले आसता हे लक्षात येते कि विभागीय ग्रामिण बँकांची स्थापना १९७५ साली करण्यात आली. १९७५ ला संपूर्ण देशात ०६ बँका होत्या. या बँकांच्या १७ शाखा व १२ जिल्ह्यचा समावेश होता. १९७५ पासून १९८७ पर्यत संपूर्ण देशात विभागीय ग्रामिण बँकांची संख्या १९६ पर्यत वाढली. तर त्याच्या एकूण शाखांची संख्या १३३५३ झाली व या शाखाचा विस्तार भारतातील ३६३ जिल्ह्यात झाला होता. १९८७ पासून २००५ पर्यत ग्रामिण बँकांच्या संख्येत कोणत्याही प्रकारची वाढ झाली नाही. मात्र त्यांच्या शाखांचा विस्तार व जिल्ह्याची संख्या मात्र वाढलेली दिसून येते २००५ पर्यत शाखांची संख्या १४४८४ पर्यत वाढली तर समाविष्ठ जिल्ह्याची संख्या ५२३ पर्यत वाढलेली दिसून येते.

२००५ मध्ये एकूण बँकांची संख्या १९६ असून त्याच्या शाखांची संख्या १४४८४ आणि यामध्य ५२३ जिल्याह्याचा समावेश आहे. २००६ मध्ये भारतात असलेल्या १९६ ग्रामिण बँकां पैकी ६३ विभागीय ग्रामिण बँका कमी केल्या गेल्या, त्यामूळे त्याची संख्या १३३ पर्यंत खाली आली. परंतू शाखांची संख्या १४४९४ पर्यत वाढलेली दिसून येते तर समाविष्ट जिल्ह्याची संख्या ५२५ झाली आहे. २००७ मध्ये पून्हा ३७ विभागीय ग्रामिण बँका कमी करून त्याची संख्या ९६ पर्यत कमी केली. मात्र त्याच्या शाखांची संख्या १४५२० पर्यत वाढली. तर समाविष्ट जिल्ह्याची संख्या ५३४ पर्यत वाढलेली दिसून येते. २००८ मध्ये पून्हा देशातील ०५ विभागीय ग्रामिण बँका कमी करून त्याची संख्या ९१ पर्यत आणली. मात्र शाखांची संख्या १४७६१पर्यत वाढलेली दिसून येते तर समाविष्ट जिल्ह्याची संख्या ५९४ पर्यत वाढलेली दिसून येते. तर २००९ मध्ये पून्हा ०५ विभागीय ग्रामिण बँका कमी होऊन त्याची संख्या ८६ पर्यत कमी झाली. मात्र त्यांच्या शाखांची संख्या १५१८१ पर्यत वाढली. तर समाविष्ट जिल्ह्याची संख्या ६१६ झाली. २०१० मध्ये पून्हा ०४ बँका कमी करून विभागीय ग्रामिण बँकाची संख्या ८२ पर्यत कमी झाली. मात्र शाखांची संख्या १५४८० पर्यत वाढलेली दिसून येते. २०११ मध्ये बँकाची संख्या स्थिर राहिली परंतू शाखांची संख्या पून्हा वाढून ती १६००१ झाली तर तर समाविष्ट जिल्ह्याची संख्या ६२० झाली.

म्हणजेच १९७५ ते १९८७ या काळात विभागीय ग्रामिण बँकांची संख्या वाढत गेली त्याचबरोबर शाखांची संख्या व समाविष्ट जिल्ह्याची सख्याही वाढत गेली. १९८७ ते २००५ पर्यत ग्रामिण बँकांची संख्या स्थिर राहिली परंतू शाखांची संख्या व समाविष्ट जिल्ह्याची संख्याही सातत्याने वाढत गेलेली दिसून येते. २००५ नंतर काही बँकाचे इतर बँकात विलिनिकरण करून बँकांची संख्या २०१० पर्यत कमी केल्याचे दिसून येते. २०११ ला ग्रामिण बँकांची संख्या स्थिर आहे. मात्र शाखांची संख्या व समाविष्ट जिल्ह्याची संख्या वाढत गेली आहे. २०१३ च्या विभागीय ग्रामिण बँकांची संख्या ८२ आहे तर भागतात त्यांच्या शाखांची संख्या १६००१ आहे तर समाविष्ट जिल्ह्याची संख्या ६२० आहे. म्हणजेच विभागीय ग्रामिण बँकांचे कार्यक्षेत्र ६२० जिल्ह्यात आहे.

भारतातील विभागीय ग्रामिण बँकांच्या प्रतीवर्षी प्रति बँकेचा जिल्हानिहाय अभ्यास केला असता आपल्या हे लक्षात येते कि, १९७५ मध्ये ०१ जिल्हा १९७६ मध्ये ०६ जिल्हे १९७७ मध्ये १२ जिल्हे १९७८ मध्ये १७ जिल्हे १९७९ मध्ये २१ जिल्हे १९८० मध्ये २२ जिल्हे, १९८१ मध्ये २६ जिल्हे, १९८२ मध्ये १९ जिल्हे १९८३ मध्ये १९ जिल्हे, १९८४ मध्ये ३३ जिल्हे, १९८५ मध्ये ३७ जिल्हे, १९८६ मध्ये ३७ जिल्हे, १९८७ मध्ये ३७ जिल्हे, १९८८ मध्ये ३८ जिल्हे, १९८९ मध्ये ३८ जिल्हे १९९० मध्ये ३९ जिल्हे १९९१ मध्ये ३८ जिल्हे १९९२ मध्ये ३७ जिल्हे १९९३ मध्ये ३७ जिल्हे १९९४ मध्ये ३६ जिल्हे १९९५ मध्ये ३४ जिल्हे १९९६ मध्ये ३४ जिल्हे, १९९७ मध्ये ३४ जिल्हे १९९८ मध्ये ३२ जिल्हे १९९९ मध्ये ३० जिल्हे, २००० मध्ये ३० जिल्हे, २००१ मध्ये २९ जिल्हे २००२ मध्ये २८ जिल्हे २००३ मध्ये २८ जिल्हे २००४ मध्ये २८ जिल्हे २००५ मध्ये २८ जिल्हे २००६ मध्ये २८ जिल्हे २००७ मध्ये २७ जिल्हे २००८ मध्ये २५ जिल्हे २००९ मध्ये २५

DEGLOOR COLLEGE, DEGLOOR ... EDUCATION SOCIETY'S ... Dist. Nanded

... २०१० मध्ये २५ जिल्हे २०११ मध्ये २६ जिल्हे हे ... सरासरी शाखांची संख्या दिसून येते.

... वरील स्थितीचा एकंदरीत अभ्यास केला ... हे लक्षात येते कि विभागीय ग्रामिण बँकांची ... १९८७ पर्यत सतत वाढत गेली. १९८७ ते २००५ ... स्थिर राहीली, त्यानंतर २००६ मध्ये ६३, २००७ ... २००८ मध्ये ०५,२००९ मध्ये ०५ व २०१० ... ग्रामिण बँका कमी करून त्याचे इतर बँकेत ... विलिनिकरण करून २०१३ मध्ये त्यांची संख्या ८२ ... झाली, तसेच १९७५ मध्ये प्रति जिल्हा सरासरी ... संख्या १ वरून २०११ २६ इतकी झाली, यावरून हे लक्षात येते कि विभागीय ग्रामिण बँकांच्या विकासात सातत्याने वाढ झालेली आहे.

भारतातील राज्यनिहाय विभागीय ग्राणीण बँकांची प्रगती:-

भारतामध्ये व्यापारी बँका, राष्ट्रीयकृत बँका, सहकारी बँका, याच्या प्रमाणेच विभागीय ग्रामिण बँकांमध्ये थकबाकीचे प्रमाण वाढल्यामूळे बऱ्याच बँका नूकसान सहन करत आहेत. विभागीय ग्रामिण बँकांची स्थापना ग्रामिण भागाच्या विकासासाठी झालेली आहे,परंतू त्यंच्याकडून आपेक्षीत कामगिरी न झाल्यामूळे ज्या बँका तोट्यात चालवतात आशा बँकाचे विलिनिकरण तूलनात्मक दृष्ट्या चांगले कार्य करणाऱ्या बँकेत करण्यात आले आहे, त्यामूळे या बँकांची संख्या १९६ पर्यत वाढत गेली नंतर ती ८२ पर्यत कमी झालेली आढळून येते.

तक्ता क्रमांक २

भारतातील राज्यनिहाय ग्रामीण बँकांची संख्या

(३१ मार्च २००१)

अ.क्र.	राज्य	विभागीय ग्रामीण बँकांची संख्या	विभागीय ग्रामीण बँकांच्या शाखा	कर्मचारी
१	आंध्रप्रदेश	१६	११०१	५७८६
२	अरुणाचल प्रदेश	०१	१९	६५
३	आसाम	०५	४०१	१९८३
४	विहार	२२	१८६९	७९६६
५	गुजरात	०९	३८८	१६२९
६	हरियाणा	०४	१९२	१६००
७	हिमाचल प्रदेश	०२	१३०	५९१
८	जम्मु आणि काश्मीर	०३	२६२	१२१८
९	कर्नाटक	१३	१०९३	५८०९
१०	केरळ	०२	३२५	२५९६
११	मध्यप्रदेश	२४	१४९६	६३६२
१२	महाराष्ट्र	१०	५८१	२४७५
१३	मनिपूर	०१	२९	१०४
१४	मेघालय	०१	५१	१८३
१५	मिझोरम	०१	५४	१७९
१६	नागालँड	०१	०८	२८
१७	ओरीसा	०९	८२३	४२५९
१८	पंजाब	०५	२०२	७६३
१९	राजस्थान	१४	१०२५	४३९५
२०	तामिळनाडू	०३	२९२	१०८२
२१	त्रिपूरा	०१	८५	७१०
२२	उत्तरप्रदेश	४०	२९९५	१५१३९
२३	पश्चिम बंगाल	०९	८७१	५२१६
	एकूण	१९६	१४३११	७०१३८

(स्त्रोत - नाबार्ड -विभागीय ग्रामीण बँका सांख्यकीय माहिती - २००१)

DEGLOOR COLLEGE, DEGLOOR

वरील तक्त्याचे निरीक्षण केल्यास हे लक्षात येते कि, २००१मध्ये राज्यनिहाय ग्रामिण बँकांच्या शाखांची संख्या १९६ होती तर या बँकांची संख्या १४३११ होती तसेच या शाखेमध्ये ७०१३८ कर्मचारी काम करत होते. आंध्रप्रदेशामध्ये १६ ग्रामिण बँका व त्याच्या ११०१ शाखा कार्यरत होत्या. त्यामध्ये ५७८६ कर्मचारी काम करत होते. आरुणाचल प्रदेशमध्ये फक्त एकच विभागीय ग्रामिण बँक कार्यरत होती तिच्या १९ शाखा व त्याच्यामध्ये ६५ कर्मचारी काम करत होते. आसाममध्ये ५ विभागीय ग्रामिण बँका त्याच्या ४०१ शाखेसह कार्यरत होत्या. त्यामध्ये१९८३ कर्मचारी काम करत होते.

तसेच बिहार मध्ये विभागीय ग्रामिण बँकाची संख्या २२ होती त्यांच्या १८६९ शाखेत ७९६६ कर्मचारी कार्यरत होते. गुजरातमध्ये ९ विभागीय ग्रामिण बँका त्यांच्या ३८८ शाखासह कार्यरत होत्या. त्यामध्ये १६२९ कर्मचारी काम करत होते. हरियानामध्ये ४ विभागीय ग्रामिण बँका होत्या. त्यांच्या १९२ शाखा होत्या व त्यामध्ये १६०० कर्मचारी काम करत होते. हिमाचल प्रदेशामध्ये २ विभागीय ग्रामिण बँका व त्यांच्या १३० शाखा कार्यरत होत्या त्यामध्ये ५९१ कर्मचारी काम करत होते. तर जम्मू आणि कश्मिरमध्ये ३ विभागीय ग्रामिण बँका होत्या व त्यांच्या २६२ शाखा चालू होत्या, त्यामध्ये १२१८ कर्मचारी काम करत होते. कर्नाटकमध्ये १३ विभागीय ग्रामिण बँका व त्यांच्या १०९३ शाखा होत्या. त्यामध्ये ५८०९ कर्मचारी काम करत होते. तर केरळमध्ये २ विभागीय ग्रामिण बँका व त्यांच्या ३२५शाखा कार्यरत होत्या त्यामध्ये २५९६ कर्मचारी काम करत होते. मध्यप्रदेशमध्ये २४ विभागीय ग्रामिण बँका व त्यांच्या १४९६ शाखेसह कार्यरत होत्या. त्यामध्ये ६३६२ कर्मचारी काम करत होते. तर महाराष्ट्रात २००१ मध्ये १० विभागीय ग्रामीण बँका कार्यरत होत्या. त्यांच्या ५८१ शाखा व त्यामध्ये २४७५ कर्मचारी काम करत होते. मणिपुरमध्ये फक्त एकच विभागीय ग्रामीण बँक व तिच्या २९ शाखा कार्यरत होत्या व त्यामध्ये १०४ कर्मचारी काम करत होते. मेघालयामध्येही एकच विभागीय ग्रामीण बँका कार्यरत होती. तिच्या ५१ शाखा व १८३ कर्मचारी कार्यरत होते. मिझोरममध्ये एक विभागीय ग्रामीण बँक व तिच्या ५४ शाखा व त्यामध्ये १७९ कर्मचारी काम करत होते. नागालँडमध्ये एक विभागीय ग्रामीण बँक होती. तिच्या फक्त ८ शाखा व त्यामध्ये २८ कर्मचारी काम करत होते. ओरिसामध्ये ९ विभागीय ग्रामीण बँका व त्यांच्या ८२३ शाखा विविध भागात कार्यरत होत्या. त्यामध्ये ४२५९ कर्मचारी काम करत होते. पंजाबमध्ये ५ विभागीय ग्रामीण बँका त्यांच्या २०२ शाखासह कार्यरत होत्या. त्यामध्ये ७६३ कर्मचारी काम करत होते. राजस्थानमध्ये विभागीय ग्रामीण बँकांची संख्या १४ होती. त्यांच्या १०२५ शाखेमध्ये ४३९५ कर्मचारी काम करत होते. तामिळनाडूमध्ये ३ विभागीय ग्रामीण बँका त्यांच्या २१२ शाखा व १०८२ कर्मचारी कार्यरत होते. त्रिपुरामध्ये मात्र एकच विभागीय ग्रामीण बँक तिच्या ८५ शाखा व ७१० कर्मचाऱ्यासह विविध भागात कार्यरत होत्या. तर उत्तरप्रदेशमध्ये सर्वात जास्त विभागीय ग्रामीण बँका कार्यरत होत्या. त्यांची संख्या ४० होती. तर त्यांच्या शाखांची संख्या २९९५ इतकी होती. त्यामध्ये १५१३९ कर्मचारी काम करत होते. तर पश्चिम बंगालमध्ये ९ विभागीय ग्रामीण बँका व त्यांच्या ८७१ शाखा आणि ५२१६ कर्मचारी कार्यरत होते.

अशाप्रकारे २००१ ला विभागीय ग्रामीण बँकांचा विस्तार भारतातल्या २३ राज्यामध्ये होता. २३ राज्यामध्ये १९३ बँका कार्यरत होत्या. त्यांच्या १४३११ शाखा भारताच्या विविध राज्यामध्ये कार्यरत होत्या. तर विभागीय ग्रामीण बँकांनी ७०१३८ लोकांना रोजगार दिलेला होता.

संदर्भ सूची :-

१) डॉ. बी. एल. माथूर, (२०१०) ग्रामिण वित्त, अर्जुन पब्लिकेशन हाऊस, दरियागंज, नई दिल्ली,पृ. क्र.१५३,१५४.

२) नाबार्ड, (२०११) विभागीय ग्रामिण बँका सांख्यकिय माहिती.

३) नाबार्ड,(२००१) विभागीय ग्रामिण बँका सांख्यकिय माहिती .

४) Key Parformance ladicators of RRB- as on ३१ March २०११.

५) www. Reginal Rural Bank India internet

६) नाबार्ड ,(२०११) विभागीय ग्रामिण बँका सांख्यकिय माहिती.

७) नाबाड, (२००१) विभागीय ग्रामिण बँका सांख्यकिय माहिती.

८) www. Reginal Rural Bank Maharashtra internet

९) Key Parformance ladicators of RRB - as on ३१ March २०११.

१०) महाराष्ट्र ग्रामिण बँक वार्षिक अहवाल मार्च २०११,पृ क्र, १४

११) महाराष्ट्र ग्रामिण बँक वार्षिक अहवाल मार्च २०११,पृ क्र, १४

१२) www. Reginal Rural Bank Maharashtra internet

Dr. Anil Chidrawar
I/C Principal
A.V. Education Society's
Degloor College, Degloor Dist.Nanded